

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชน เป็นจุดเริ่มต้นอันสำคัญของการศึกษาด้วยตนเอง ในบริบทของการศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย แม้แต่การศึกษาในระบบก็อาจใช้การเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนมาประกอบการเรียนการสอนได้

ทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการศึกษาของสื่อมวลชน ที่เปิดรับในกระบวนการสื่อสารเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของการศึกษา ดังเช่น Somavia (1977, 1981) ได้ให้คำนิยามของการสื่อสารเป็นคำนิยามอีกแบบหนึ่งว่า

การสื่อสารเป็นโคมหนึ่งหนึ่งของกระบวนการศึกษา (Communication is a facet of Education process) ความรับผิดชอบทางสังคมของสื่อที่มีต่องานการศึกษานั้น มีขอบเขตกว้างขวาง อันที่จริงหลังจากที่ประชาชนศึกษาจบจากระบบโรงเรียนแล้ว สื่อมวลชนก็ดูเหมือนจะเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด ที่ทำหน้าที่ให้ทั้งการศึกษา และอบรมบ่มเพาะประชาชน ประชาชนอาจจะได้รับหรือถูกปิดกั้นข่าวสารจากสื่อ นอกจากนั้นสื่อมวลชนยังทำหน้าที่ตีความ โน้มน้าว ชี้แนะและอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งถือเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการศึกษาทั้งนั้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2534 : 35)

หน้าที่อันหลากหลายของสื่อมวลชนนั้น คือ การกระจายสารสนเทศ ซึ่งมีทั้งสารสนเทศเพื่อการศึกษา พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม ถ่ายทอดความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร นวัตกรรม ตลอดจนให้สารสนเทศเพื่อความบันเทิง ผ่อนคลาย สันทนาการ (Lasswell 1966, Schramm, 1972)

จนมีผู้เปรียบว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่ เป็นดังกระจก ตะเกียง แวนขยาย นักพิราบ และโรงมหรสพ (บุญรักษ์ บุญญะเขตมาลา, 2534)

นักการสื่อสารจำนวนมากมองว่า สื่อมวลชนซึ่งเป็นแหล่งเผยแพร่สารสนเทศเพื่อศึกษานั้น มีอำนาจ อิทธิพล มีผลต่อการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และการศึกษา (Deflur, 1955, Gandy, 1993 ; Schramm, 1964, Rogers, 1962)

ตัวสารสนเทศเพื่อการศึกษาเองก็ถือเป็นอำนาจใหม่ ซึ่งเป็นตัวสะท้อนถึงดัชนีชี้วัดความสำเร็จก้าวหน้า หรือล้ำหลังของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างหนึ่ง (Jan Pearson 1998 : 25) เช่น ข้อมูลปี 1995 การรับส่งของสารสนเทศภายในยุโรปมีถึงร้อยละ 58.2% ยุโรปกับอเมริกาเหนือมีการรับส่งถึงร้อยละ

36.8% ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนามีการรับส่งสารสนเทศกับยุโรป และอเมริกาเหนือเพียงร้อยละ 29.6 และ 26.8 ตามลำดับ และส่วนใหญ่เป็นการเปิดรับที่เป็นการรับจากประเทศตะวันตกมากกว่า (Boyd – Bovrett, 1998 : 235)

โดยเฉพาะสารสนเทศเพื่อการศึกษาเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการสื่อสาร ในกระแสโลกาภิวัตน์ของสังคมข่าวสาร สังคมโลกที่แทบจะงานมีผู้เปรียบได้ว่าเป็นหมู่บ้านโลก หรือโลกไร้พรมแดน (Naitbitt, 1988 ; McLuhan,1981 ; Ohmac, 1993)

สารสนเทศเพื่อการศึกษาจะเปิดรับจากสื่อมวลชนโลกสู่สื่อมวลชนไทย ผู้สนใจใฝ่ศึกษาในด้านต่าง ๆ โดยมีสื่อมวลชนเป็นช่องทางถ่ายทอดสารสนเทศที่สำคัญ (Berrigan, 1979)

ในขณะที่เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ที่เชื่อมโยงกับสื่อมวลชน เช่น ดาวเทียม ไฟเบอร์ ออปติก คอมพิวเตอร์ ทำให้การเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชน เป็นไปอย่างรวดเร็วกว้างไกล ดังเช่น ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2540) สรุปไว้ว่า เทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่เป็นตัวช่วยลดกาลละ (Time) และเทศะ (Space) และเพิ่มการลัดรัฐ ข้ามรัฐ (By passing the state) ในกระแสโลกาภิวัตน์

นอกจากปรากฏการณ์ดังกล่าวแล้ว เทคโนโลยีสารสนเทศ มีผลอย่างสำคัญต่อทิศทางการรับส่ง แลกเปลี่ยนสารสนเทศเพื่อการศึกษาด้วย จากเดิมที่มีอย่างจำกัด และส่วนใหญ่ไหลเป็นสื่อสารทิศทางในแนวดิ่ง จากสื่อมวลชนโลกสู่สื่อมวลชนไทยและผู้สนใจสารสนเทศทางการศึกษา เป็นการเปิดรับที่มีการสื่อสารสองทิศทาง หรือหลายทิศทางมากขึ้น มีความเสมอภาคและประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น ตลอดจนมีปฏิริยาตอบโต้สะท้อนกลับมากขึ้น (Servacs, 1996)

Jan Dijk (2000:29) วิเคราะห์ว่า สังคมปัจจุบันกำลังจะเปลี่ยนจากสังคมมวลชน เป็นสังคมเครือข่าย (From Mass Society to Network Society) คือ จากสารสนเทศที่เปิดรับผ่านสื่อมวลชนน้อยแห่ง เป็นสารสนเทศที่เปิดรับผ่านสื่อมวลชนมากมายหลากหลายแห่ง ทั้งในพื้นที่ชุมชนเดียวกัน ต่างชุมชน ต่างประเทศ ถึงต่างทวีป ซึ่งนักเทคโนโลยีสารสนเทศหลายคนก็มองเห็นในทำนองเดียวกัน (Winston, 1998, Jones;1998 Clement, 1998)

โลกปัจจุบัน มีทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนโลกให้เลือกรับจำนวนมาก เช่น สำนักข่าวสารใหญ่ ๆ อย่าง BBC, CNN, Reuters, AFP, UPITN, AP, NHK ซึ่งสำนักข่าวสารเหล่านี้ มีสัดส่วนของจำนวนสารสนเทศที่เปิดรับกว่าร้อยละ 80 ของสารสนเทศในโลก (UNESCO,1990) และจะผลิตสารสนเทศเพื่อการศึกษาให้เลือกอย่างมากมาย แต่สื่อมวลชนไทยได้คัดเลือกและส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษา ให้กับประชาชนและผู้แสวงหาสารสนเทศเพื่อการศึกษาในสังคมไทยไม่มากนัก เพราะมีปัญหาหลายประการ ส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับนโยบายของสื่อมวลชน บรรณาธิการ และผู้ปฏิบัติงานในสื่อมวลชนจำนวนไม่กี่คน แต่มีบทบาทและความสำคัญในฐานะเปรียบเสมือนเป็นผู้ปิดประตู

สารสนเทศ (Gate keeper) และเป็นผู้จัดวาระ กำหนดความสำคัญของสารสนเทศให้กับสังคม (Agenda Setting) (White, 1950; McNelly, 1959; Buar, 1969)

ในขณะเดียวกัน ความสนใจและการให้ความสำคัญต่อการรับส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษา ของมวลชนผู้เปิดรับสื่อมวลชน ก็มีส่วนในการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของสารสนเทศเพื่อการศึกษา เช่นเดียวกัน

สังคมที่มีทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการศึกษาเปิดรับเป็นจำนวนมาก แต่มีวิธีบริหาร จัดการ การรับส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษาแบบล่าหลัง มีอคติ ไม่สมดุล จะทำให้การเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษา กระจุกตัว เปิดรับอย่างจำกัด เชื่องช้า ไม่ทันกับการเติบโตด้านอื่น ๆ ของสังคม (Enser, 1997 ;Wirston, 1998)

การบริหาร จัดการสารสนเทศเพื่อการศึกษา ที่รับจากสื่อมวลชน เป็นประเด็นสำคัญซึ่งนักบริการการศึกษาสมัยใหม่ในความสัมพันธ์ เพราะการรับสารสนเทศเพื่อศึกษามีอยู่มากมายหลากหลาย ผู้บริหารหรือผู้นำสังคม ชุมชนที่ฉลาด คือผู้ที่สามารถนำทรัพยากรเหล่านี้มาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น โดยการสร้างช่องสื่อรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ มีผู้คัดเลือก รับ สารสนเทศที่มีวิสัยทัศน์ และเตรียมผู้คนในสังคมให้สามารถเลือกรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาได้อย่างรู้เท่าทัน ตลอดจนการเพิ่ม ขยาย และเชื่อมโยงการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษา ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Enser, 1997)

สังคมที่มุ่งแต่ให้มีทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการศึกษา มีการบริหารจัดการการรับหรือแพร่กระจายทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการศึกษาได้ดี มักจะกลายเป็นสังคมแห่งความรอบรู้ สังคมแห่งความคิด มีการพัฒนามาก มีรายได้สูง กลายเป็นสังคมที่มั่งคั่ง ตรงกันข้ามกับสังคมที่มีข้อจำกัด หรือไม่ สามารถเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาได้มากพอ การศึกษาก็จะจำกัดหยุดอยู่เพียงในสถาบันการศึกษาในระบบ ที่ขาดสภาพแวดล้อมเพื่อเสริมการศึกษา ทำให้มีการพัฒนาที่ช้ากว่า หรือพัฒนาแบบไม่สมดุล (Jian Pearson, 1998 : 99-105, Schiller 1984,1989 ; Wasko,1994)

การรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย

สื่อมวลชนและสังคมไทยรับสารสนเทศเพื่อศึกษาน้อย แต่จะรับสารสนเทศเพื่อความผ่อนคลายและบันเทิงมากกว่า เนื่องจากมีปัจจัยหลาย ๆ อย่างเช่น การจัดวาระของสื่อมวลชน การที่สื่อมวลชนต้องพึ่งพาโฆษณาและการแข่งขันทางธุรกิจ วัฒนธรรมการเลือกรับและส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษาของบรรณาธิการและผู้รับสื่อไทย

หนังสือพิมพ์ไทยกว่า 10 ฉบับ เป็นธุรกิจเอกชน วิद्यกว่า 500 สถานี และโทรทัศน์กว่า 10 สถานี เป็นของรัฐ ที่ให้ธุรกิจเอกชนเช่าเช่าช่วง หรือประมูลขายเวลายาวนาน จึงมีสื่อมวลชนที่มุ่งประโยชน์ของสาธารณชน ผลิตสารสนเทศเพื่อการศึกษา สนับสนุนการส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษาไม่มากนัก

อย่างไรก็ตาม สังกมไทยกำลังมีการปฏิรูปการศึกษาและปฏิรูปสื่อมวลชน ซึ่งกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ. 2542 ซึ่งมีเจตนารมณ์ที่จะให้มีการใช้สื่อมวลชนเพื่อให้มีการรับ แพร่กระจายสารสนเทศเพื่อการศึกษามากขึ้น

รุ่ง แก้วแดง (2541) ได้รายงานต่อคณะกรรมการการศึกษาของชาติ ถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างขนาดใหญ่ ในรัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งกำหนดการเปลี่ยนแปลง การถือครองคลื่นกระจายเสียงว่า

ปัจจุบันการจัดสรรคลื่นความถี่สำหรับวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เพื่อการศึกษาของประเทศไทยเรา ส่วนใหญ่มุ่งเพื่อประโยชน์ทางการค้า บันเทิง และข่าวสาธารณะ ถ้าสามารถนำคลื่นความถี่เหล่านี้มาใช้ในการศึกษาได้ ตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน 2540 จะสามารถเสริมพลังอำนาจการจัดการศึกษาในยุคข้อมูลข่าวสาร ช่วยให้คนไทยมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาได้มากขึ้น ทั้งในรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งจะเป็นการปฏิวัติสังคมไทยให้เป็น “สังคมแห่งการเรียนรู้” และคนไทยจะมีแหล่งความรู้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าตลอดชีวิต

สื่อมวลชนไทยกำลังมีการเปลี่ยนแปลง จะมีการรับและกระจายของสารสนเทศเพื่อการศึกษา มากขึ้น โดยเฉพาะสถานีวิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งจะมีการจัดสรรคลื่นความถี่ใหม่หมด ตามรัฐธรรมนูญไทยปี 2540 มาตรา 40 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

คลื่นความถี่ที่ใช้ในวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติ เพื่อประโยชน์สาธารณะ

ให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระ ทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่และดูแลกิจการ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม

การดำเนินการตามวรรคสอง ต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชน ในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

นอกจากนั้นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ก็มีบทบัญญัติสอดคล้องกับ แนวทางการปฏิรูปสื่อเพื่อการศึกษา ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยวางหลักไว้ในมาตรา 63 ว่า

รัฐต้องจัดสรรคลื่นความถี่ สื่อตัวนำ และโครงสร้างพื้นฐานอื่นที่จำเป็นต่อการส่ง วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม และสื่อสารรูปอื่น เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย การทะนุบำรุงศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ตามความจำเป็น

นั่นคือโทรทัศน์และวิทยุไทย ซึ่งเป็นของรัฐ หรือถูกควบคุมโดยรัฐทั้งหมด จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยมีแนวโน้มที่จะเพิ่ม การรับและแพร่กระจายของสารสนเทศเพื่อการศึกษา เพื่อสนับสนุนการศึกษามากขึ้น

ในขณะที่เดียวกันหนังสือพิมพ์ซึ่งอยู่ในภาคเอกชน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 มาตรา 64 ก็วางหลักไว้ ให้รัฐส่งเสริมและสนับสนุน จูงใจให้มีส่วนการพัฒนา เทคโนโลยีและขีดความสามารถในการผลิตสารสนเทศเพื่อการศึกษาด้วย

การปฏิรูปการศึกษาและการปฏิรูปสื่อจะดำเนินไปได้ดี หากประชาชนผู้รับสื่อเปิดรับสารสนเทศเพื่อศึกษามากขึ้น

การศึกษาการเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อโทรทัศน์ไทย

ในส่วนของสถานีสื่อโทรทัศน์ที่จะยกมาเป็นตัวแทนในการศึกษา คือ ช่อง 5 หรือช่อง 9 **ด้วยเหตุผล** ซึ่งก่อให้เกิดมานานและพยายามสร้างจุดยืนของตนให้เป็นสื่อโทรทัศน์ที่มีสารสนเทศเพื่อศึกษามากที่สุด (www.tv5.co.th www.mcot.or.th) แต่มีผู้เปิดรับไม่มากนักเพียงร้อยละ 3 – 5 ของผู้รับสื่อโทรทัศน์ทั้งหมดของไทยเท่านั้น (AC Nielson (Thailand) Media Index ,1997) แม้จะพยายามปรับการบริหารงานให้มีลักษณะเชิงธุรกิจเอกชน และมีเครือข่ายครอบคลุมกว้างขวางทั่วประเทศไม่แพ้โทรทัศน์ช่องอื่น ๆ ก็ตาม

จึงมีข้อน่าศึกษาว่า สื่อโทรทัศน์เหล่านี้มีปัญหาในการรับส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษาอย่างไร เหตุใดจึงมีผู้รับสารสนเทศน้อย และสารสนเทศที่รับน้อยนั้น เป็นสารสนเทศเพื่อศึกษาน้อยเพียงใด

ในอีกด้านที่น่าศึกษา คือ ช่อง 11 ซึ่งตามผังรายการมีสารสนเทศเพื่อการศึกษาในสัดส่วนที่มาก แต่มีผู้เปิดรับน้อย โดยเฉพาะในมุมมองของจำนวนผู้รับสารซึ่งช่อง 11 สามารถทำให้มีผู้เปิดรับเพียงร้อยละ 1 เป็นจำนวนที่น้อยกว่าที่ควรจะเป็น (ดู AC Nielson, 1997 www.prd.go.th) จึงมีปัญหาคือต้องศึกษาในทำนองเดียวกัน

เมื่อเปรียบเทียบกับสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 หรือช่อง 7 ซึ่งทำการประมูลรับเหมาเช่าช่องรายการโดยภาคเอกชนมาเป็นเวลานาน และบริหารวางเป็นธุรกิจสื่อเอกชนที่เน้นรายได้เป็นส่วนสำคัญ ทำให้มีอัตราส่วนของสารสนเทศเพื่อศึกษาน้อยกว่า แต่มีสารสนเทศเพื่อผ่อนคลายและเน้นรายการบันเทิงมากกว่า แต่ประสบความสำเร็จในส่วนแบ่งตลาดของผู้ชมมากกว่าช่อง 5 ช่อง 9 หรือช่อง 11 ถึง 10 เท่า (ช่อง 3 = 47% ช่อง 7 =45% ของผู้ชมโทรทัศน์ทั้งหมด, อ้างใน AC Nielson, 1997 www.ch.7.com www.tv3.co.th)

นั่นเป็นการสะท้อนวัฒนธรรมการรับส่งสื่อของผู้รับสื่อไทยว่าปฏิเสธสารสนเทศเพื่อการศึกษาหรือไม่ เพียงใด หรือมีเหตุผลจากสื่อมวลชนอื่นใดหรือไม่ ซึ่งน่าจะเห็นภาพชัดเจนขึ้น หรือเปรียบเทียบกับกรรับส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษา ผ่านสื่อโทรทัศน์ของต่างประเทศ (ดูตารางการสำรวจของ AC Nielson, 1997 www.cnn.com www.bbc.co.uk) เช่นสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีช่องสารสนเทศเพื่อการศึกษาให้เลือกรับมากเพียงพอเช่น ABC.,Discovery.CNN., National Geographic

การศึกษาการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อวิทยุกระจายเสียงไทย

ในส่วนของสถานีวิทยุ 589 สถานีนั้น มีผังรายการของสถานีที่มีทั้งสารสนเทศเพื่อการศึกษา มาก และมีสารสนเทศเพื่อศึกษาน้อย ให้ศึกษาเปรียบเทียบได้ เช่น สถานีที่รับข่าวสารสนเทศเพื่อการศึกษา เช่น สถานีวิทยุเพื่อการศึกษา กรีนเวฟ FM97เมกะเฮิรต์ F.M. 107.5 เมกะเฮิรต์ FM 92.5 เมกะเฮิรต์ FM101.5 เมกะเฮิรต์ (www.fm97.ksc.net www.prd.go.th/mcic/radio.htm www.chula.ac.th/radio) กับสถานีที่เน้นความบันเทิงมีสารสนเทศเพื่อศึกษาน้อย เช่น สถานีเพลง เอฟเอ็ม 105.5 สถานีลูกทุ่ง AM 90 เมกะเฮิรต์ (www.uandi.co.th/station.htm) ว่าสถานีวิทยุกระจายเสียงเหล่านี้มีส่วนแบ่งตลาดผู้ฟังสูงหรือต่ำมากน้อยเพียงใด มีนัยเดียวกับโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์หรือไม่

การศึกษานอกจากข้อมูล สถิติ และผังรายการแล้ว การสำรวจ สัมภาษณ์สังเกตจากการรับ ส่ง สื่อมวลชนจริง ๆ และสัมภาษณ์ สังเกตการรับสื่อมวลชนของตัวแทนประชากรกลุ่มหนึ่ง คือนิสิตนักศึกษา และประชาชนผู้สนใจใฝ่หาสารสนเทศเพื่อการศึกษา อาจใช้ยืนยัน หรือเปลี่ยนแปลงข้อมูล สถิติที่ได้รับ (สัมภาษณ์สุภางค์ จันทวานิช, 2543)

การศึกษาการเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อหนังสือพิมพ์ไทย

ในสื่อหนังสือพิมพ์ มีข้อนำสำรวจศึกษาว่า ในหนังสือพิมพ์นั้นมีการเลือกรับ ส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษากับผู้รับสื่อไทยอย่างไร ซึ่งอาจศึกษาได้จากหนังสือพิมพ์บางฉบับ ทั้งหนังสือพิมพ์เชิงปริมาณและหนังสือพิมพ์เชิงคุณภาพ

ในหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะที่จัดว่าเป็นหนังสือพิมพ์เชิงคุณภาพ (Quality Newspaper) เช่น มติชน หรือหนังสือพิมพ์ในแนวเดียวกันนั้น มีการเลือกรับ ส่งสารสนเทศเพื่อศึกษามากน้อยเพียงใด และสารเหล่านั้นได้เข้าถึงมวลชนมากน้อยเพียงใด มีปริมาณผู้รับสารสนเทศเพื่อศึกษามากน้อยเพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร เปรียบเทียบกับหนังสือพิมพ์มวลชนเชิงปริมาณ (Popular Newspaper) ที่มีจุดมุ่งที่ยอดขาย ไม่เน้นสารสนเทศเพื่อการศึกษา แต่เน้นข่าวสารหวือหวา เช่น ข่าวสด ซึ่งก่อตั้งหลังมติชนเกือบ 2 ทศวรรษ แต่สามารถทำยอดพิมพ์จำหน่ายมากกว่ามติชนได้ (ประมาณ 4 แสนฉบับต่อวัน) (ดร.ฉวี หิรัญรักษ์, 2542)

มีข้อนำสำรวจศึกษาว่า การส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษาของสื่อหนังสือพิมพ์ไทยและผู้รับสื่อหนังสือพิมพ์ไทย มีการเปิดรับสารสนเทศเพื่อศึกษามากน้อยเพียงใด

ในขณะที่หนังสือพิมพ์เชิงปริมาณเช่นไทยรัฐ ซึ่งมียอดจำหน่ายสูงสุดของประเทศมานาน มีสารสนเทศเพื่อศึกษาไม่มากนัก นั่นคือการบอกจำนวนของผู้รับ ส่งสารสนเทศเพื่อศึกษาว่ามีความนิยมในการรับสารสนเทศเพื่อศึกษาน้อย

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

กลุ่มผู้รับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชน

กลุ่มผู้รับสารสนเทศเพื่อการศึกษาผ่านสื่อมวลชนมากที่สุดอาจแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

1. ผู้สนใจใฝ่รู้ที่สังกัดอยู่ในสถาบันการศึกษา เช่น นักเรียน นิสิต นักศึกษา ซึ่งต้องแสวงหาสารสนเทศเพื่อการศึกษาสนับสนุนการเรียนรู้ในโรงเรียน มหาวิทยาลัย
2. ผู้สนใจใฝ่รู้ที่ไม่ได้สังกัดอยู่ในสถาบันการศึกษา ผู้ทำงาน เมื่อจบการการศึกษาและมีความสนใจใฝ่เรียนรู้ในลักษณะของผู้ศึกษาดตลอดชีวิต (Life long learning)

ลีปพนนท์ เกตุทัต (2540) ในกล่าวในประเด็นการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ว่า เราต้องทำให้การศึกษาเป็นกระบวนการตลอดชีวิต ที่ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงกิจกรรมศึกษาและฝึกอบรมในทุกช่วงเวลาของชีวิต

ในขณะที่เดียวกัน วิชัย ต้นศิริ (2539) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของ ผู้สนใจรับสารสนเทศเพื่อศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งมีจำนวนมาก แต่ไม่ได้รับการที่จะได้รับการศึกษาอบรมเท่าที่ควรว่า

สังคมเราให้ความรู้แก่ประชากรอย่างบกพร่อง เราไม่สามารถสร้างสังคมประคอง “Socialise” คนรุ่นหนุ่มรุ่นแก่ของเรา ให้สามารถแก้ปัญหาใหม่ ๆ ที่เราเผชิญอยู่ได้ ทั้งนี้เพราะเราแบ่งอาณาเขตของการศึกษาออกจากอาณาเขตอื่น ๆ ในสังคม เราคิดว่าเมื่อเราส่งเยาวชนไปโรงเรียนและมหาวิทยาลัยแล้วทุกอย่างจะดีเอง เราลืมไปว่าเมื่อเขาเหล่านั้นออกจากสถาบันการศึกษาสู่สถาบันเศรษฐกิจ และโลกของงานอาชีพแล้ว เขากำลังก้าวสู่มหาวิทยาลัยชีวิต การงานและการอยู่ร่วมกับเพื่อนฝูงของเขาในสังคมจะสอนเขา มากกว่าที่เขาเรียนมาจากสถาบันการศึกษาเป็นเวลา 16 ปี เสียอีก

วิชัย ต้นศิริ ยังได้ชี้ให้เห็นช่วงเวลาของชีวิตในรั้ว นอกรั้ว โรงเรียนว่า

การอยู่ในรั้วโรงเรียนเพียง 16 ปี จะไปเทียบกับประสบการณ์นอกรั้วโรงเรียน อีก 30-50 ปี ที่เหลือได้อย่างไร มิหนำซ้ำคนส่วนใหญ่ของประเทศเรา ก็มีโอกาสอยู่ในรั้วโรงเรียนเพียง 6 ปีเท่านั้นที่เหลือเป็นมหาวิทยาลัยของชีวิต เราจะมีวิธีจัดมหาวิทยาลัยแห่งชีวิต ให้เป็นมหาวิทยาลัยที่แท้จริงหรือไม่ เราปล่อยให้มหาวิทยาลัยแห่งชีวิต การศึกษาดตลอดชีวิต เป็นไปตามยถากรรม นั่นคือประเด็นหลักของประเทศเราในทุกวันนี้

นอกจากผู้ที่สนใจใฝ่รู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต จะต้องการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษา จากสื่อมวลชนแล้ว ผู้ที่อยู่ในระบบการศึกษาทั้งหมดก็ต้องการสารสนเทศเพื่อการศึกษา เพื่อการศึกษาในด้านที่ตนเองสนใจ ตามอัธยาศัย

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2541) ได้สรุปจากการสัมมนาแนวทางการปฏิรูปการศึกษาไทยว่า

ความรู้ในยุคโลกาภิวัตน์ได้แตกตัวไปมาก จนครูวิเศษที่ไหนก็ไม่อาจตามไปพรวดสอนได้หมด สิ่งที่เด็กไทยควรมีคือ ความรู้พื้นฐาน และความแตกฉานทางภาษา และคอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อสารยุคใหม่ และที่สำคัญยิ่งกว่า ก็คือ การสร้างเด็กไทยให้มีความใฝ่รู้ การรู้วิธีเรียนรู้ และการรู้แหล่งแห่ง

ความรู้ที่จะเป็นปัจจัยที่เป็นที่พึ่งเขาได้อย่างแท้จริงไปชั่วชีวิต ไม่ว่าจะเขาจะเป็นเกษตรกรในทุ่งกว้างหรือนักธุรกิจบนตึกสูง

การศึกษาปรากฏการณ์และกระบวนการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย ว่ามีการรับจากสื่อมวลชน โดยผู้รับสื่อที่สนใจใฝ่รู้ในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียนอย่างไรบ้าง จึงมุ่งสำรวจไปที่นิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย และประชาชนผู้สนใจใฝ่รู้ที่เขารับการฝึกอบรมเพิ่มเติม หรือเข้าใช้ห้องสมุดศูนย์สารสนเทศเป็นตัวแทน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การศึกษาการเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย เป็นการศึกษาปรากฏการณ์กระบวนการ รูปแบบ เนื้อหา ของการรับสารสนเทศซึ่งเป็นความรู้ ข้อมูล ทักษะ ซึ่งรวมเรียกรวม ๆ ว่าเป็นการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษา

การรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนในยุคปัจจุบัน มีการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ ทำให้สามารถรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาได้จำนวนมาก โดยมีทิศทางการส่งจากสื่อมวลชนไทยสู่ผู้รับสื่อที่ไฝ่หาสารสนเทศเพื่อการศึกษา ในลักษณะที่เป็นพลวัต การศึกษานี้จึงใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีทางการศึกษา และเทคโนโลยีการสื่อสารการศึกษา สำคัญ ๆ 2 หมวดแนวคิดคือ

ก. แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาแบบใหม่ ๆ

นอกจากการศึกษาในระบบโรงเรียนแล้ว การรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจะกระทบวิถีจัดการศึกษาแบบใหม่ ๆ มากที่สุด เช่น การศึกษาทางไกล การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาตลอดชีวิต อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน และมีกำหนดไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญไทยปี 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ข. แนวคิดเกี่ยวกับการเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษา

การเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษา ซึ่งส่งสื่อมวลชนไทย ถึงผู้รับสื่อซึ่งสนใจในสารสนเทศเพื่อการศึกษา มีแนวคิดซึ่งเป็นพลวัตเชื่อมโยงกัน เช่น แนวคิดการเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษา การคัดเลือกสารสนเทศเพื่อการศึกษา ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาจากสารสนเทศเพื่อการศึกษา การจัดวารสารรับส่งสารสนเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปริมาณการเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย

ปัญหาในการวิจัย

1. บทบาท โครงสร้าง หน้าที่ของสื่อมวลชนไทยมีต่อการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษา

2. สื่อมวลชนไทยมีปริมาณสารสนเทศเพื่อการศึกษาอย่างน้อยเพียงใด
3. ผู้รับสื่อไทยรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย มากน้อยเพียงใด
4. การเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทยมีปัญหาและอุปสรรคอย่างไร

นิยามศัพท์

การเปิดรับ หมายถึง การรับหรือการเข้าถึงสารสนเทศจากสื่อมวลชน เช่น การฟังวิทยุ การดูโทรทัศน์ และการอ่านหนังสือพิมพ์

สารสนเทศเพื่อการศึกษา หมายถึง รูปแบบและเนื้อหาที่สื่อสารแล้วก่อให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เช่น ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ทักษะ นวัตกรรม เป็นต้น

สื่อมวลชน หมายถึง ช่องทางสื่อสารที่สามารถรับ ส่ง แพร่กระจายสารสนเทศไปยังประชาชนจำนวนมาก ได้อย่างหลากหลาย กว้างไกลในเวลาอันรวดเร็ว ในเวลาเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ในที่นี้หมายถึง หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อมวลชนหลักในปัจจุบัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย
2. สื่อมวลชนไทย จำกัดขอบเขตการศึกษาเฉพาะสื่อมวลชนหลักที่มีผู้รับมาก 3 ชนิด เท่านั้น คือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์
3. กลุ่มตัวอย่างของประชากรที่ใช้ศึกษา จะจำกัดเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษา และประชาชนผู้สนใจใฝ่การศึกษาเรียนรู้ ในกรุงเทพมหานคร เช่น ผู้เข้ารับการศึกษาฝึกอาชีพของกรุงเทพมหานคร และผู้เข้าใช้ห้องสมุดแห่งชาติ
4. ศึกษาเพียงด้านปรากฏการณ์ การรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย (ยังไม่ศึกษาถึงผลกระทบ)
5. การรับที่ศึกษาจะศึกษาเฉพาะ การรับสื่อมวลชนไทย ไม่ศึกษาสื่อมวลชนต่างประเทศ ไม่ศึกษาการรับสื่อมวลชนไทยของชาวไทยในต่างประเทศ

ข้อจำกัดของการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาเพื่อทำเป็นวิทยานิพนธ์ (Dissertation) ซึ่งมีข้อจำกัดทั้งทุนและระยะเวลา จึงเป็นเพียงการศึกษาเฉพาะสื่อมวลชนหลักที่มีผู้รับจำนวนมาก คือ โทรทัศน์ วิทยุ และ หนังสือพิมพ์ ไม่สามารถศึกษาตัวแปรสื่อที่รับส่ง แลกเปลี่ยนสารสนเทศเพื่อการศึกษาได้ทุกสื่อ

การวิจัยจะสมบูรณ์ได้หากได้มีการศึกษาถึงสื่ออื่น ๆ ควบคู่กันไป เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อบุคคล ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ ซีดี เคเบิลทีวี หรือแม้แต่สื่อผสมผ่านคอมพิวเตอร์ รวมทั้งสื่อมวลชนที่ส่งสารสนเทศผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตซึ่งมีปริมาณเปิดรับสารสนเทศทางนี้มากขึ้น ๆ ตลอดเวลา แทบจะกลายเป็นสิ่งเดียวกัน ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารด้านนี้เปลี่ยนแปลงเร็วมาก

กลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทยประเทศได้สมบูรณ์นั้น ต้องศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของคนทั้งประเทศให้มากที่สุด กว้างขวาง หลากภูมิภาคที่สุด เช่น ศึกษา กลุ่มเกษตรกร กรรมการ นักการเมือง ข้าราชการ พ่อค้า นักธุรกิจ

แต่เนื่องจากเวลาและงบประมาณจำกัด จึงศึกษาเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษาและผู้เข้ารับการฝึกอบรมวิชาชีพของศูนย์ฝึกวิชาชีพต่าง ๆ และประชาชนผู้เฝ้าศึกษาเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเขาใช้หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งอาจเป็นตัวแทนของกลุ่มประชากรเหล่านี้ได้บางส่วน แต่ไม่สามารถสรุปทำนายได้ชัดเจนเหมือนการศึกษาการรับส่งสารสนเทศเพื่อการศึกษาของกลุ่มประชากรเหล่านี้หลาย ๆ กลุ่มโดยตรง อีกทั้งผลการศึกษา ยังไม่สามารถใช้สรุปอ้างอิงถึงประชากรกลุ่มอื่น ๆ หรือประชาชนทั้งประเทศได้ ในหลาย ๆ ประเด็น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบปรากฏการณ์การเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย ของผู้รับสารสนเทศเพื่อการศึกษา ว่ามีการเลือกรับสารสนเทศเพื่อศึกษานิดไหน อย่างไร มากน้อยเพียงใด
2. ทราบปัญหาอุปสรรคในการเปิดรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชนไทย
3. นำความรู้ที่ได้อาจนำไปใช้เป็นข้อมูล ในการกำหนดนโยบายและแผน ในการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาของสื่อมวลชนไทย เพื่อเพิ่มศักยภาพ หรือสมรรถนะของประเทศ สังคม และการรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาของสื่อมวลชนไทย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเป็นการวิจัยแบบสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม และการวิจัยโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาในบางประเด็น

การวิจัยจะเน้นการวิจัยเอกสาร การสังเกตจากระบวนการ ขั้นตอน การเลือกรับสารสนเทศเพื่อการศึกษาจากสื่อมวลชน การสอบถามโดยใช้แบบสอบถาม

มีการสัมภาษณ์แบบลึกในผู้ปฏิบัติงานในสื่อมวลชนไทย ตลอดจนนักศึกษาและประชาชนผู้เฝ้าศึกษาเรียนรู้

สังเกตและสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการ ขั้นตอน การเลือกรับสารสนเทศเพื่อการศึกษา
ของสื่อมวลชนไทยจากสื่อมวลชนไทย โดยเลือกจากตัวแทนสื่อมวลชนที่ทำหน้าที่ผลิตและเผยแพร่
สารสนเทศเพื่อการศึกษา คือ

หนังสือพิมพ์ เลือกหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ มติชน ข่าวสด The Nation คมชัดลึก และผู้จัดการ
เป็นตัวแทน

วิทยุโทรทัศน์ เลือกสัมภาษณ์สถานีโทรทัศน์ โดยเลือกสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 ช่อง 3 ช่อง 11
และไอทีวี เป็นตัว

วิทยุกระจายเสียง เลือกสถานีวิทยุเพื่อการศึกษา สถานีวิทยุจุฬา, สถานีวิทยุ อสมท., สถานีวิทยุ
กระทรวงกลาโหม, และสถานีวิทยุกระจายเสียงของกรมประชาสัมพันธ์